

اندیشه‌های فلسفی آخوند خراسانی (ره)

(با تأکید بر کفاية الأصول)

نویسنده:

رسول نوری

آبان ماه ۱۳۸۷

سرشناسه	:	نوری، رسول، ۱۳۵۷
عنوان و نام پدیدآور	:	اندیشه‌های فلسفی آخوند خراسانی (با تأکید بر کفایه‌الاصول) / نویسنده: رسول نوری.
مشخصات نشر	:	تهران: پرتوک، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری	:	۲۰۹ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۹۷۲۹۵-۵-۵
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
موضوع	:	آخوند خراسانی، محمد کاظم بن حسین، ۱۲۵۵-۱۳۲۹ق. دیدگاه درباره فلسفه اسلامی
موضوع	:	آخوند خراسانی، محمد کاظم بن حسین، ۱۲۵۵-۱۳۲۹ق. کفایه‌الاصول
موضوع	:	فلسفه اسلامی
موضوع	:	اصول فقه شیعه -- قرن ۱
رده‌بندی کنگره	:	BP ۵۵/۳/۳۹ ۱۳۹۵
رده‌بندی دیویی	:	۲۹۷/۹۹۸
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۲۸۰۴۱۹

شناسنامه کتاب

نام کتاب: اندیشه‌های فلسفی آخوند خراسانی (ره)

مؤلف: رسول نوری

صفحه‌آرا: نسیم میری

ناشر: انتشارات پرتوک

چاپ و صحافی: پرستین

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

نوبت چاپ: اول/ ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

فهرست مطالب

۱۱	چکیده
۱۳	مقدمه
۱۷	بخش اول: کلیات
۱۹	فصل اول: مفهوم‌شناسی فلسفه
۱۹	تعریف فلسفه
۲۱	اقسام حکمت
۲۱	حکمت نظری
۲۲	حکمت عملی
۲۲	اقسام حکمت نظری
۲۳	اقسام حکمت عملی
۲۵	فصل دوم: جریان‌های مختلف فلسفی و کلامی
۲۵	مقدمه

پیشینهٔ پیدایش مکتب مشاء و اشراق و حکمت متعالیه	۲۹
معنی اشراق	۴۳
سبب پیدایش علم کلام و پیشینهٔ مکتب اشاعره و معتزله	۵۴
فصل سوم: اشاره‌ای به زندگی‌نامهٔ فلسفی مرحوم آخوند خراسانی	۶۱
بخش دوم: اندیشه‌های فلسفی	۷۳
فصل اول: نظرات منطقی	۷۵
تعریف عرض و عرضی و تفاوت عرضی و ذاتی	۷۵
تعریف عرض	۷۵
ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن	۷۷
تعریف کلمه مبهم	۷۹
نمونه متن ترجمه و شرح و توضیح	۸۰
تعریف ماهیت لا بشرط بسی و لا بشرط مقسمی	۸۲
مقدمه (۱)	۸۲
مقدمه (۲)	۸۳
ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن (۱)	۸۴
ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن (۲)	۸۷
تعریف بسیط و مرکب	۸۹
ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن	۹۰
تعریف اصطلاح ماده و جهت در قضایا	۹۳
تعریف قضیه عقد الحمل و عقد الوضع	۹۶
تعریف قضیه مطلقه عامه (ممکنه)	۹۶
تعریف قضیه ضروریه بشرط محمول	۹۷

ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن (۱).....	۹۸
چیستی تعریف.....	۱۰۵
ترجمه و شرح و توضیح نمونه دوم.....	۱۰۷
ترجمه و شرح و توضیح نمونه سوم.....	۱۱۰
ترجمه و شرح و توضیح مختصر نمونه چهارم.....	۱۱۱
ترجمه و شرح و توضیح مختصر نمونه پنجم.....	۱۱۲
تعریف قضیه، ترجیه و ذهنیه و حقیقه.....	۱۱۴
ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن.....	۱۱۴
تعریف خارج محارل لا الضمیمه.....	۱۱۶
تعریف حمل اولی نسبی، حمل شائع صناعی.....	۱۱۷
ترجمه و توضیح و شرح نمونه متن.....	۱۱۹
فصل دوم: امور عامه فلسفه.....	۱۲۵
اصالت وجود.....	۱۲۶
گزیده‌ای از عبارت، ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن (۱).....	۱۳۰
ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن (۲).....	۱۳۳
برگزیده‌ای از عبارت، ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن (۳).....	۱۳۵
تبیین مفهوم وحدت وجود و وحدت شهود و برتری وحدت وجود.....	۱۳۷
بر وحدت شهود.....	۱۳۷
گزیده‌ای از عبارت، به همراه ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن.....	۱۳۸
تعریف مشترک لفظی و مشترک معنوی وجود.....	۱۴۱
گزیده‌ای از نمونه متن (۱)، ترجمه و شرح و توضیح.....	۱۴۲
گزیده‌ای از نمونه متن (۲)، ترجمه و شرح و توضیح.....	۱۴۳

تعریف تشکیک عامی (اختلاف مراتب در مفهوم وجود) و خاصی	۱۴۴
(اختلاف مراتب در مصادیق وجود).....	۱۴۴
مقدمه.....	۱۴۴
تعریف تشکیک عامی.....	۱۴۵
تعریف تشکیک خاصی.....	۱۴۵
ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن (۱).....	۱۴۶
ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن (۲).....	۱۴۸
ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن (۳).....	۱۴۹
ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن (۴).....	۱۵۱
ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن (۵).....	۱۵۳
ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن (۶).....	۱۵۵
مقولات عشر (قاطیغ، ابر).....	۱۵۶
تعریف جلد (یا ملک یا نه).....	۱۵۶
گزیده از عبارت به همراه ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن.....	۱۵۷
تعریف (آین).....	۱۵۹
مبحث حرکت.....	۱۵۹
الف) تعریف حرکت توسطیه.....	۱۵۹
ب) تعریف حرکت قطعی.....	۱۶۰
گزیده‌ای از نمونه متن، ترجمه و شرح و توضیح.....	۱۶۱
تجرد نفس.....	۱۶۳
تعریف نفس و اقسام آن.....	۱۶۳
دلایل تجرد نفس.....	۱۶۵

تبصره	۱۶۸
تعریف لوح محفوظ	۱۶۸
ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن	۱۷۰
الهیات بالمعنی الأخص	۱۷۲
و آغاز سخن	۱۷۲
الف) اتحاد ذات با صفات	۱۷۳
گزیده، ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن	۱۷۷
ب) حین و سبع افعال	۱۷۹
گزیده، ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن	۱۸۳
ج) بیان چیهستی نبوت و احسان ابی یا موهبتی بودن آن	۱۸۶
گزیده، ترجمه و شرح و توضیح نمونه متن	۲۰۲
کتابنامه	۲۰۶

چکیده

آغاز این پژوهش به ضرورت بحث از اندیشه‌های فلسفی مرحوم آخوند اختصاص دارد. در ادامه فلسفه مفهومی‌شده، پس از آن جریانهای مختلف فلسفی مورد بحث قرار گرفته است، اندیگینامه فلسفی آخوند خراسانی و مقدار تحصیل و تدریس فلسفه توسط ایشان و ذکر برخی شاگردان درس اسفار وی مانند مرحوم میرزا جواد ملکی شیرازی و مرحوم سید احمد کربلایی تهرانی از دیگر نکاتی است که در پژوهش حاضر به آن اشاره شده است. در بحث از اندیشه‌های ایشان در علوم عقلی نشان داده‌ایم ایشان در فلسفه و به ویژه حکمت متعالیه؛ صاحب نظر بوده، پس از بیان برخی اندیشه‌های عقلی از جمله: اعتقاد ایشان نسبت به عدم امکان دستیابی به فصل حقیقی اشیاء که در بخش‌های مختلف کفایه تأکید بر آن دارند و بیان خاص ایشان در خارج محمول، در خصوص اندیشه‌های

فلسفی با ذکر شواهد و قرائن نشان داده‌ایم که این اندیشمند فرزانه قائل به اصالت وجود و تشکیک در مراتب وجودند. همچنین ایشان به مجرد نفس و وحدت مشهود قائلند. آنچه از شیوه علمی ایشان در بحث اصول بدست می‌آید آن است که وی علم اصول را به صورت علم میان رشته‌ای تدوین نموده است.

و السلام

آثار نوشتاری مرحوم آخوند خراسانی در سطوح عالی حوزه‌های علمیه جزء متون درسی محسوب می‌گردد. کتاب اصول ایشان که بدون تردید از پر مغزترین کتاب‌های اصولی است مشحون از مسائل فلسفی است و از سوی دیگر ایشان حاشیه‌ای بر اسفار آخوند ماص را و منظومه حاجی سبزواری داشته که متأسفانه به ما نرسیده است. بر این اساس سبب است که برای وصول به برخی نظریات فلسفی ایشان در کتاب‌ها به جای مانده از این شخصیت ممتاز تلاش و تحقیق گسترده‌ای انجام پذیرد که به حول و قوه خداوند متعال تا حدی در مسیر این هدف ارزشمند در تحقیق حاضر تلاش شده است.

پس از اتمام مقدمات، مهم‌ترین و اصلی‌ترین دروس حوزه را فقه و اصول، به خود اختصاص می‌دهد و این دو اگر چه در جایگاه خود لازم و

ضروری است، ولی کافی نمی‌باشد. مرحوم آخوند با عنایت ویژه‌ای که به کتاب «الفصول الغرویه» داشتند بر خلاف کتاب‌های اصولی پیش از خود به صورت گسترده‌ای مباحث فلسفی را به خصوص در مهم‌ترین کتاب اصولی خود مطرح ساختند، و این خود عاملی شد که حوزه‌های علمیه بیش از پیش به فلسفه اهمیت داده و دقایق آن را از محضر اساتید این علم فرا گیرند، و این می‌تواند خبر از دوراندیشی شگرف آخوند خراسانی داشته باشد، زیرا در قرن متأخر که سیل اندیشه‌ها و افکار از هر سو، به سوی دین جاری است، فلسفه می‌تواند نقش بسیار ویژه و مهمی را در حل این مشکلات ایفاء نماید. تحقیق حاضر قصد دارد، مشرب و آراء فلسفی آخوند را، از لابلای کتب به یادگار گذاشته ایشان استخراج نماید، زیرا حواشی فلسفی ایشان^۱ بدست ما نرسیده، و این که بدانیم فردی که تحولی در علم اصول ایجاد کرده، طبق کدام مشرب از مشرب‌های فلسفی - که خود مدتی بر سر درس صاحبان این اندیشه‌ها^۲ حاضر شده می‌باشد - پیشده مهم می‌باشد و خود انگیزه‌ای است که حوزه‌های علمیه در این حوزه وقت بیشتری را صرف نموده، و به تحقیق و تدبر بپردازند.

به این شکل تحقیقی در میان آثار چاپ شده به دست نیامده است. و تنها مشابهی که در این حوزه ممکن است به نظر بیاید کتاب

۱. حاشیه بر اسفار (نگاه کنید به موسوعه طبقات الفقهاء، ج ۱۴، قسم ۲، ص ۷۹۰)

۲. حوزه درسی میزا ابو الحسن جلوه، و ملاهادی سبزواری

«پیش‌فرض‌های فلسفی در علم اصول»^۱ است، که البته مؤلف محترم، کمترین مناسبت‌هایی را که به نحوی می‌توانسته با مباحث فلسفی در ارتباط باشد مورد لحاظ قرار داده و پس از بیان آن، شواهدی از کتاب کفایه را بر آن تطبیق نموده است. اما شیوه تحقیق حاضر، طرح عناوین و مباحث کلی و ساسی است، که امیدواریم به خواست خداوند متعال، مقبول خوانندگان قرار گیرد.

تحقیق حاضر تلاش نمود، مشخص نماید مرحوم آخوند تا چه اندازه از مباحث فلسفی را در طرح مسائل اصلی دخیل قرار داده است.

آیا مرحوم آخوند طرفدار حاکمیت تالیف بوده یا طرفدار مکتب اشراق و یا مشاء و دیگر آنکه ایشان به مباحث سرانجام توجه داشته است یا خیر؟ و مسأله آخر اینکه در اختلاف بین فلاسفه و متکلمان مثلاً در بحث قدرت، اختیار، ملاک احتیاج معلول به علت، داشتن ماهیت برای خداوند و یا عدم آن، اصالت و یا اعتباری بودن ماهیت، تشکیک عامی و خاص و... نظر کدام مکتب فلسفی و یا کلامی را ایشان ترجیح می‌دهد.

در پایان از تلاش‌های استاد ارجمند جناب آقای دکتر احمد عابدی و آیت‌الله فاضل گلپایگانی که در راهنمایی و مشاوره تحقیق حاضر همکاری نمودند سپاسگزارم.

۱. تالیف جناب آقای سید محمد انتظام (دامت توفیقاته)